

אין כמו יפו בלילות

ההיסטוריה של יפו העתיקה מתחילה לפני אלפי שנים. נחשפו בה ממצאים ארכאולוגיים מלפני 3,700 שנה, ויש בה גם דרישת שלום ממלכי מצרים שהותירו אחריהם סיפור כתוב על כיבוש העיר בתחבולות | **תמר הירדני**

שמור היום במוזאון הבריטי בלונדון. אגיפטולוגים מומחים טוענים כי מדובר באגדה שבסך הכל נועדה לפאר את שמו של תחותמס, אבל אנחנו כמובן לא ניתן למחקרים להרוס לנו את הכיף. העלילה מספרת על מושל העיר יפו שהחליט לצפצף על תחותמס השלישי, ששלט אז בארץ ישראל, והפסיק לשלוח לו את כספי המסים. תחותמס, שכבר אכל מורדים כאלה לארוחת בוקר, שלח באופן מיידי גדוד שיחסל את המרד ועל הדרך יחסל גם את המושל. אלא שהפתעה לא צפויה חיכתה לגדוד בדמות חומה בצורה וחפיר בלתי עביר. בתגובה שלח תחותמס גדוד נוסף בראשות צחותי, אחד משרי הצבא שלו שידע לחולל פלאים באירועים מסוג זה שיצאו משליטה. הלה סקר היטב את השטח, דיבר עם מי שדיבר ולבסוף גיבש תכנית פעולה יוצאת מן הכלל שלמענה הוא שב למצרים וביקש מתחותמס את השרביט שלו. עכשיו ככה, שרביט בימי קדם היה האוצר החשוב ביותר של המלך, כלומר שווה ערך לטלפון נייד היום – הוא לא יצא מהבית בלעדיו ולא מסר אותו לאיש, ואם הוא נשבר או אבד אז הלך עליו. בנסיבות כאלה לא עלה על דעתו של תחותמס למסור את השרביט שלו לאיש, אבל אחרי שצחותי הסביר לו כי זה או השרביט או יפו, וכי מדובר

שם יפת, בנו השלישי והיפה של נח, מפני שהוא היה הראשון שבנה אותה כעיר נמל לחוף הים התיכון. קשה לאשש או להפריך טענה זו, אך מדובר בהחלט בעיר עתיקה עם קבלות בנות אלפי שנים. בין השאר נחשפו בה שריד נאה של חומה עם חלקלקה מהמאה ה-18 לפסה"נ; ביצור העונה לשם 'שער רעמסס' מהמאה ה-17 לפסה"נ ושרידי יישוב מהמאה ה-16 לפסה"נ. העיר גם מוזכרת בספר יהושע (י"ט, מ"ו) בתיאור הגבול של שבט דן, ובל נשכח את יונה הנביא שירד לברוך לתרשיש דרך נמל יפו.

סוכן כפול

לתמהים על הקשר בין יפו לרעמסס, הידוע בכלל כמלך מצרי, נגלה כי ארץ ישראל ידעה מאות שנים של כיבוש מצרי בימי שושלות הפרעונים עד לפני 3,000 שנה. בשיא כוחם שלטו המצרים על שטח עצום שהשתרע בקשת רחבה מסודן עד נהר פרת. אחד הבולטים מבין הפרעונים, המלך תחותמס השלישי, זכור בתולדות יפו כשליט מחוכם שהצליח לכבוש את יפו בתחבולות מלחמה בשנת 1457 לפסה"נ. הסיפור כולו מופיע על פפירוס מצרי עתיק שנכתב בכתב ההיראטי המצרי העתיק, והפפירוס עצמו

יפו העתיקה

גן ארכאולוגי בלב פארק על תל עתיק

א

תרע מזלה של העיר יפו לסבול מדימוי לא מחמיא בעליל: אחותה הזקנה והמשעממת של תל אביב; האחות הצעירה הנהנית מזוהר עולמים טרנדי שהוא תוצאה ברורה של ביטחון עצמי מופרז. אנו, עם כל הכבוד, התכנסנו כאן היום כדי להתרפק דווקא על האחות הקשישה שהוד הקדומים שלה קצת נשכח לאחרונה, ולא בצדק. שמועות מספרות כי יפו נקראה על

עיר עם היסטוריה ארוכת
שנים. מוזאון יפו העתיקה
שוכן בבית הסראיה הישן
– בית המושל התורכי
שהוקם לפני כ־300 שנה
צילום: ראובן בר

**לצערם של היפואים,
מלחמת טרויה
התחוללה כמעט 250
שנה לאחר מותם, ולכן
איש לא סיפר להם על
האפשרות של תכסיס
מלחמה חביב בשם
'סוס טרויאני'**

בכוח במצחו של המושל וזה התעלף
במקום.
הפמליה של המושל חטפה הלם
ונכבלה מיד, ובינתיים התארגנה שיירה
תמימה למראה שנשאה ליפו מאתיים
סלי ענק מלאים בפירות ובמגדנות מכל
טוב ארץ מצרים. בראש השיירה רכב
הרֶכָב של המושל שהוכרח להעמיד פנים
של עסקים כרגיל אחרת גם הוא יחטוף.
כשהמשלחת הגיעה לשער הראשי
של העיר נופף הרֶכָב לאשת המושל
הדאוגה שחיכתה לבעלה על החומה
ובישר לה כי הבחור עוד חוגג במשתה
אחרי שצחתי הביס את חיילי המלך
ופיזר את המצור על יפו. הוא הצביע
על כל הטוב שמאחוריו וסיפר כי אלה
מטעמים ומתנות ששלח שר הצבא
העורק לתושבי העיר על שעמדו בגבורה
בתלאות המצור. מגני העיר פרצו
במחאות כפיים סוערות ומיהרו לפתוח
את השער כדי להכניס את התשורה

בהשאלה לזמן מוגבל בלבד, הוא
השתכנע וניאות לשתף פעולה.
צחתי שב לארץ ישראל והחל
להסתובב בכל מקום כשהוא מנופף
בשרביט של תחותמס ומספר כיצד גנב
אותו ממנו מתחת לאפו. בהמשך הוא
הפיץ שמועות על כוונתו לבגוד במלך
ולערוק מהצבא המצרי ואז להשתקע
ביפו – העיר שזכתה למושל שווה
אשר הפך אותה לעיר עצמאית שכל
המסים שלה מופנים לרווחת התושבים
ולא לרווחת מזרקות הזהב של פרעה
יימח שמו. המושל התחיל לבלוע את
הפיתיון, בעיקר כשנדע לו שצחתי
מתכוון לערוך לכבודו משתה נפלא על
הטיילת של יפו מול הים. כדי להיות
בטוח שלא לצאת פראייר, דרש המושל
כי במהלך המשתה ימסור לו צחתי את
השרביט המלכותי. ההסכמה התקבלה,
היין זרם כמים, ובהגיע תור השרביט
להימסר הרים אותו צחתי באוויר והלם

כל אנשיו ועירו. שלח אפוא אנשים לקחתם בשבי כדי שתוכל למלא בהם את מקדשו של אביך אמוֹן-רע, מלך האלים, בעבדים ובשפחות שישתחוו לרגליך לעולם ועד (פפירוס האריס 500, המוזאון הבריטי).

היה או לא היה

הארכאולוגים שחפרו ביפו העתיקה, השוכנת עד ימינו על תל קרוב לים, חיפשו רמז ממשי לסיפור הנ"ל. הם שקעו בוויכוחים החביבים עליהם – שרק הם מבינים אותם – סביב גילוייה של שכבת חורבן ובה ביצורים ועושר של חרסים מצריים המתוארכים לתקופה המאוחרת מעט לימיו של תחותמס השלישי. מאחר שכל ילד יודע ששכבה זו מתאימה בול לימי שלטונו של המלך אמנחותפ השני – בנו של תחותמס השלישי שביקר בארצנו כדי

הנכבדת עד כיכר העיר המרכזית. לצערם של היפואים, מלחמת טרויה התחוללה כמעט 250 שנה לאחר מותם, ולכן איש לא סיפר להם על האפשרות של תכסיס מלחמה חביב בשם 'סוס טרויאני'. נוכל אפוא רק לשער את גודל הפתעתם כאשר מתחת לפיסטוקים זינקו לפתע מאתיים חיילים מצרים שכיסחו את כל מי שעמד בדרכם וכבשו את יפו ללא קרב. השמועה על תחבולות המצרים עשתה לה כנפיים, ובמשך כל ימי שלטונו של תחותמס השלישי לא העז אף מושל להרים את הראש, שמא גם הוא יאבד אותו. הפפירוס מסיים את הסיפור הנפלא באמירה פומפוזית של צחותי לתחותמס:

שמח בחלקך כי האל אמוֹן, אביך הטוב, נתן בידך את מורד העיר יפו יחד עם

ארזתם לבד?

◀ יש הטוענים כי שם העיר יפו לקוח מהמלה 'יפה', והוכחה לכך ניתן אולי למצוא בצורת השם בערבית 'יאפה', שהתגלגלה לשפות לעז בצורת Jaffa או Joppa. ייתכן שהשם הסתיים בצליל מורכב יותר, כפי שעולה אולי מהצורה 'יפוא' שבה נכתב שם העיר בספר עזרא (ג', ז'). היוונים לקחו את כל העסק צעד אחד קדימה וקראו לעיר 'יופָאָה', כקיצור השם קסיופאה – האלה מהמיתולוגיה היוונית.

◀ הכתב ההִיִּראִטִי המצרי שבו נכתב הפפירוס המספר על כיבוש יפו הוא כתב הירוגליפים משונמך, כלומר הוא מקביל לאותיות כתב של ימינו, בשונה מכתב ההירוגליפים המקביל לאותיות דפוס. כתב זה היה שימושי הרבה יותר מכתב ההירוגליפים המסורבל והקשה לכתיבה, ובו נכתבו כמעט כל הטקסטים הרשמיים כמו מכתבים, צווים ממשלתיים ואף טקסטים ספרותיים.

◀ מזרחית ליפו העתיקה שוכן אצטדיון בלומפילד המנצל שקע טופוגרפי טבעי שהיה פעם רווי ביצות ואף נקרא בפי ערביי יפו בשם 'אליבאסה' כלומר 'הביצה'. בדיקות גאולוגיות העלו כי השטח הפך לביצה לאחר שרכס כורכר התגבש באזור שבו שוכנת היום שכונת אבו כביר, חסם את מוצאו של נחל שזרם שם ותקע אותו במקום. ההפתעה היא שמדובר בנחל איילון המפורסם, שכנראה זרם פעם ישר לים דרך יפו. התקיעה הכורכרית אילצה אותו לחפש מוצא חדש צפונה יותר, וכך הוא התחבר לירקון והפך לאחד מיובליו.

מודיעין שלום

איפה לאכול?

קפה יפו

עולי ציון 11
כשר, חלבי, 03-5181988

גואטה

שדרות ירושלים 6
כשר, בשרי, 03-6813993

מאמה קוקה

רוסלאן 30
כשר, בשרי, 03-6810488

עוד באזור

מוזאון יפו העתיקה

כיכר קדומים, יפו העתיקה
פתוח 9:00-17:00, 9:00-14:00
כניסה בתשלום, 03-6037686

מגדל השעון

מבנה היסטורי ברחוב יפת

מוזאון אילנה גור

מזל דגים 4
מוזאון בין תחומי לאמנות
פתוח 10:00-16:00
כניסה בתשלום, 03-6837676

התפארות ריקה או היסטוריה של ממש? הפירוס המצרי נכתב בכתב ההיראטי שהתפתח מכתב החרטומים המוזאון הבריטי, לונדון

"הורוס השור החזק, אהוב אלת אמת, מלך מצרים העליונה והתחתונה". תוארי השבח של רעמסס השני בכתב חרטומים על מזוזות שער רעמסס ביפו צילום: ד"ר אבישי טייכר

לכם הצצה לאותו ביצור המכונה 'שער רעמסס' – שכל ילד יודע כי הכוונה היא לרעמסס השני – וכן למבחר מרשים של שרידי מבנים חשמונאיים, חרסים פלשתיים ושלל קירות מהתקופה המצרית המוצגים במרכז מבקרים.

אם אתם כבר באזור, כדאי להסתובב עוד קצת וליהנות מהגיגון המושקע של הפארק הגדול המכסה היום את תל יפו, שבסביבתו פזורים בתים עתיקים ששוקמו להפליא. הפארק עשיר ביצירות אמנות ובפסלים הפזורים במרחב, ופה ושם אף יציצו אליכם תותחים מימי כיבוש נפוליאון בשלהי המאה ה-18. ׀

לדכא מרד כנעני קטן – הרי אפשר שהביצור שחורב נבנה על ידי תחותמס לאחר שכבש את יפו. מנגד טענו חוקרים אחרים כי אם תחותמס כבש את יפו ללא קרב ולא החריב את ביצוריה הקודמים, למה הוא היה צריך בכלל לבנות בה ביצורים חדשים? אין לנו אלא לומר כי הממצאים שהתגלו בתל יפו אינם מספקים שום הוכחה ארכאולוגית לאגדת הפפירוס הידועה.

ייתכן כי הוויכוח הזה היה זוכה להכרעה כלשהי אילו היה השטח מספק ממצאים נוספים, אלא שתל יפו נחפר מעט מאוד, ולכן אנחנו לא באמת יודעים עד הסוף מה קרה בעיר הזאת במהלך אלפי שנות קיומה. את מה שכן חפרו תוכלו לראות מקרוב ב'כיכר קדומים', ב'גן הפסגה' המכסה את פסגת התל וב'גן המדרון' המכסה, ובכן, את המדרון. שלושת אלה יספקו

תמר הידני
מורת דרך מוסמכת, מדריכה ביד
יצחק בן צבי, חוקרת ירושלים וסופרת
ילדים

